

Torma Zsófia dr.

1840-1899.

Írta: M. Hrabovszky Julia.

A mióta a feminizmus fennen lobogtatja zászlóját, nem ritka eset, hogy nők jelentékeny sikereket érnek el olyan pályákon, amelyeken azelőtt csak a férfiak — az állítólagosán egyedül hivatottak, — arattak babérokat. Erős akarattal, lankadatlan buzgalommal, szívóssággal az asszony lassan-lassan helyet szorított magának minden téren, érvényesülése napjainkban már nem ritkaság. De azért még jelenleg is ritka a nő, aki olyan tudományokban, melyek nemcsak komoly elmélyedést, alapos tudást, vasszorgalmat, de testi fáradalmakat is igényelnek, mint például a régészet is, jelentős, nem mindennapi sikerről tudna fölszámolni. Mert hiába! Testi erőben a nő nem versenyezhet a férfival, a teljesen ép, erős szervezetű nő kevés. Az anyaság terhes föladata túlságosan igénybe veszi a nő fizikumát, kiszivattyúzza a testi erejét. Azért nem ritka eset, hogy nők, ha testtel-lélekkel hivatásuknak akarják szentelni magukat, hogy erejüket a maguk elé kitűzött cél érdekében összpontosíthassák, lemondanak a családi élet boldogságáról. Az ilyen nők, áldozatot hozva hivatásukért, a tudomány vagy művészet igazi, fölkent papnői lesz-

nek, a mellőzött mirtuszkoszoru helyett a dicsőség fon fejükre babérkoszorút és nevüket aranybetűkkel jegyzi föl az utókor.

Torma Zsófia dr. neve is aranybetűkkel csillog, ő is lemondott a családi élet boldogságáról, hogy egyedül tudományának élhessen.

Pedig gyöngéd, szerető szíve volt, a gyermekeket a rajongásig szerette, a családi élet csendes örömei vonzották; még sem ment férjhez, bár sokan pályáztak a kezére. Huszonöt kérője volt, köztük sok kiváló, gazdag ember, jó párti, mint mondani szokták, de Torma Zsófiát nem szédítették meg az ilyen előnyök. Talán túlságos szerénysége is befolyásolta. Állítólagosan valányszor kérője akadt, a tükre elé állt, hosszasan tanulmányozta arcát, külsejét és fölvetette magában a kérdést: „Tudnál-e ilyen külsővel egy férfit boldogítani?” És válasza mindig tagadólag ütött ki.

Pedig érdekes, csinos leány volt, de őt a tudomány hevítette, az volt kérőinek legyőzhetetlen vetélytársa. Olyan korban, mikor más leányok léhaságokon, bohóságokon törik a fejüket, Torma Zsófia elmerült komoly tanulmányaiban.⁶

A tudomány szeretete családi tulajdonság volt nála; Torma Zsófia a tudomány légkörében született, nőtt föl. Apja, Torma József, széles műveltségű, nagytudományu férfi volt, nagynevű történettudós, a *Calendarium Diplomaticum* szerzője és csak a múlt század első negyedének nehézkes irodalmi viszonyain múlt, hogy életében ismertebb írói nevet nem vívhatott ki. Már ő nagy buzgalommal ásatta birtokán a csicsókeresztúri kasztrumot, — melynek alapos helyrajzával Károly fia aratta első babérait — és kéziratban olyan értékes kortant hagyott hátra, hogy azt az akadémia kiadásra méltatta.

Ilyen apa mellett nem csoda, ha a család sarjai mindjárt serdülő korukban jelét adták későbbi hivatottságuknak és szülőföldjük hajdankorának földerítésére szentelték életüket. Zsófia

bátyja, Károly, a legkiválóbb arkeológusok egyike volt. Egész életét ennek a tudománynak szentelte, halála előtt a Forum Romanum látta őt munkálkodva, a múlt emlékeiben búvárkodva. Méltó büszkesége volt ő is a magyar tudománynak, nemzetének nagy elismerést, dicsőséget szerzett, de nővérének, Torma Zsófiának a működései talán még az övéinél is jelentősebbek voltak.

Mikor Torma Károly a nyolcvanas években fölfedezte és kiásatta az akvinkumi amfiteátrumot, néhány évvel később pedig az ilosvai kasztrumot, Zsófia vele együtt működött, de a munka nehezebb részét ő végezte. Mert az ő földadata volt a talált kincsből levonni a művelődéstörténeti vonatkozásokat; azoknak ismertetése, részletezése és annak a kornak megrajzolása, melyből reánk maradtak.

Torma Zsófia 1840-ben Csicsó-Keresztúron, Erdélyben született. Anyját korán elvesztette és miután egy szatmári nevelőintézetben tanulmányait elvégezte, Hunyadmegyében férjénél levő nővérehez, Makray Lászlónéhoz került és annak gyermekei nevelésével (Makray László ismert zeneszerzőt is ő nevelte) foglalkozott. E közben mintegy a tanítás szemléleti anyagának egybegyűjtése kedvéért, gyakran fölkereste a Makray-család felpestesi birtokához közel fekvő harmadkori csigatelepeket Bujtoron, Rákosdon, Lapugyon. Itt eszközölt gyűjtésével a magyar földtani társulat paleontológiai osztályát gazdagította. Mert eleintén inkább a földtan vonzotta, csak később, a hetvenes években tért át az ősrégészetre.

Torma Zsófia tizenhét évig élt a nővére házában, aztán hogy teljesen tanulmányainak szentelhesse magát, a hatvanas évek végével Szászvárosra telepedett át s ott saját házában kezdte fáradságos gyűjtésének eredményét rendezni, de kutatási vágya új lakóhelyén sem hagyta nyugodni. Néha napokig tartó kirándulásokat tett legfőlegesen vidékeken, járatlan hegyi ösvényeken, olyan helyeken, ahol még tisztességes lakás és ellátásban sem

lehetett része, azonfölül a tudatlan nép ezerféle balhiedelme nehezítette a munkáját.

Kutatási szenvedélye a vízmosások, szakadékok mélyére vezette legtöbbször s így jutott el a lakóhelyétől félórai távolságra eső Tordos határába is, hol a Maros árja egy divuliális fokterűnek feszülve, abból magas partot vájt magának. A falu népe már régi idők óta talált ott cserepeket, csont- és kőtárgyakat, de senki komolyabb figyelmet e helyre nem fordított és így Torma Zsófia osztályrészébe jutott a Marosvölgy első és leggazdagabb prehisztorikus telepének fölfedezése. Minthogy akkoriban (1876) a Budapestre hirdetett ösembertani kongresszus előkészítése éppen napirenden volt, Torma Zsófia geológiai kalapácsát hirtelen az ősrégészek nagyon is rokon ásójával cserélte föl és másfél év alatt egész múzeumot hordott e helyről együvé.

Lankadatlan kitartását szerencse kísérte mindenfelé, úgy, hogy e rövid idő alatt még Algyógy, Zsoszán, Nándor-Válya és Nándor határában is talált az emberi civilizáció kezdőkorának emlékeire és kiállításával az 1876. év szeptember havában megtartott kongresszuson előkelő tekintélyek előtt is föltűnést keltett.

Torma Zsófia nem tartozott azon nők közé, kik csupán föltűnési vágyból, divatból vagy szeszélyből kezdenek ilyesmihez és az első akadálnál meghátrálnak, abbahagyják a megkezdett művet. Nála a nő szívóssága e szokatlan téren teljesen érvényesült. Ő a rég letűnt évezredek kő- és bronz-emlékeiből sohasem unta lázas érdeklődéssel olvasni. Az emlékek kutatása közben nemcsak olvasott a tárgyakról, hanem észlelt, figyelt, gondolkozott is. Az ő lelkét nem nyugózta le a tudósok már megállapított rendszere. Ő külön iskolát alapított és ebben az iskolában megállapította, hogy a népek viseleteiben, szokásaiban, vallásos és családi életében sok hasonlóság található.

E hasonlóságokat a babiloniak idejéből levezette a jelen korig.

Székelyeink, románjaink házi életében egyes szokásokat visszavezetett sok évezredekén át s nemzedékeken s nemzeteken át kimutatta a hasonlóságokat.

A történetelőtti időkből származó írásjelek fölfedezése az 5 érdeme, de hogy eme fölfedezését érvényesíthesse, igazát bebizonyíthassa, négy évig kellett harcolnia az ellenvéleményben levő tudós világgal, de aztán fenyves elégtételt nyert. Elsőrangú tudósok, mint Yirchow, Schliemann, a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak rendszeréről.

1880-ban meghívták őt a német antropológusok berlini nagygyűlésére.

E kiállításon olyan tekintélyes csoporttal lépett föl, hogy egy német író állítása szerint az ő gyűjteményét a legdíszesebbek egyikének minősítették. Berlinben Torma Zsófiának nagy ünnepeltetésben volt része. Schliemann Henrik Torma Zsófia gyűjteményében a szoboralakzatok, írásos edénytálpak és agyagkorongok csoportját mindjárt nagyfontosságúnak nyilvánította és nagy munkájában (Ilios) a lussarlikai ásatások ilyenmű tárgyával azokat egybevetve, a szoros hasonlóságot meg is állapította.

Torma Zsófia szászvárosi nagybecsű múzeumát a külföldi tudósok most már mind gyakrabban fölkeresték, köztük Virchow tanár is, és a magyar nő gyűjteményéről a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott.

Csak Magyarország tudósai vonakodtak sokáig Torma Zsófiát céhükbe befogadni. Rendszerét fitymálták, őt magát boldognak nyilvánították. Torma Zsófia azonban bízva kutatása eredményének helyességében, ezekről szóló munkáját németre fordította le és külföldön mutatta be, amit itthon a magyar tudó-

sok ledorongoltak. Jénában 1885-ben jelent meg „Etnographische Analogien” című műve és Lipcsében egy nagyobb archeológiai munkája.

Külföld tudományos köreiből bámulattal és elismeréssel honorálták a magyar nő műveit, következtetéseit alapos bírálat alá vették és a részrehajlatlan kritika elismerte azok helyességét, igazságát, alapos voltát.

Lipcsében megjelent kötete, mely a birtokában levő néhány száz szimbolikus ősemléket magyarázza, a legfényesebb ajánlatokat eredményezték számára. Csalták a tudós magyar nőt külföldre, tartson előadásokat valami német nagyobb egyetemen. De Torma Zsófia nem engedett a csábnak; rajongó hazaszeretete itthon tartotta.

A sok külföldi dicsőítést végre a hazai elismerés is követte. 1899-ben a kolozsvári egyetem tiszteletbeli doktorrá (honoris causa) választotta meg. Ő volt az egyetlen nő Magyarországon, ki a tiszteletbeli doktor címet megkapta.

Hogy Torma Zsófia minden mozgalomban, vállalkozásban részt vett, ami az ő tudományát szolgálta, az magától értetődik, így 1860-ban a kolozsvári múzeumot segítette megalapítani, antropológiai és régészeti egyesületeknek választmányi vagy tiszteletbeli tagja lett stb. Gyűjteményének másolatai hazai egyletekbe és iskolákba, sőt külföldre is kerültek.

Torma Zsófia mindent önerejéből, minden anyagi segély nélkül, a saját vagyonából hozott létre és dacára a kedvenc tudománya érdekében tett nagy pénzáldozatoknak, bőkezű volt, ha egyéb kulturális célok előmozdítására kérték segítségét. Szívesen áldozott mindég, ha iskolák építéséről vagy művészházak létesítéséről volt szó. Saját birtokán népiskolát állított föl, azonfölül a jótékony nőegyleteket is támogatta, mert nemcsak nagy tudású, de rendkívülien jószívű nő is volt.

Környezete valósággal imádta; önfeláldozóbb, szolgálatké-szebb lény nála alig volt. Tudományával kivívta a világ bámulatát, tiszteletét, női erényeivel mindazok szeretetét, akik ismerték.

Nagybecsű gyűjteményét az erdélyi múzeumra hagyományozta.

Minden magyar ember büszkén gondolhat vissza e nagy-tudásu, nemeslelkü nőre, az első magyar norégészre, aki annyira díszére vált nemzetének, hazájának.